

vé una obra de referència i la més minuciosa de les que s'han publicat fins ara entorn de la figura de Cels Gomis. És mèrit de l'autor haver sabut plantejar la seva anàlisi des d'una visió de conjunt en què vida i obra s'entremesclen i s'alimenten per mostrar un personatge fascinant, injustament oblidat, a qui val la pena aproximar-se a través del treball que ara ens proporciona Emili Samper.

MOLAS, Joaquim: *Llegir Verdaguer*, pròleg de Ramon Pinyol i Torrents, Barcelona: Societat Verdaguer – Servei de Publicacions de la Universitat de Vic – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014; «Biblioteca Abat Oliba» 293.

JOAN REQUESENS I PIQUER

Societat Verdaguer
jreques2@gmail.com

«Crec que els onze treballs que reuneixo en aquest volum, més els que figuren en els annexos, constitueixen, malgrat el fragmentarisme i les inevitables repeticions, una proposta global de lectura» (p. 16). Així ho consiga com a justificació, l'autor, el professor Joaquim Molas. Ha escrit sobre Jacint Verdaguer «amb la idea de comprendre'l i construir-lo no sols com a objecte històric, sinó també, i sobretot, com a objecte literari» (p. 13). Manera breu de presentar una extensa i pausada relectura i reinterpretació d'un escriptor clàssic... millor: assentant definitivament Verdaguer entre els clàssics de la nostra casa gran, és a dir: Europa.

És un escriptor, Verdaguer, que el professor coneixia de temps, però en fer-lo entrar a les aules universitàries, el redescobreix per a si mateix i per als alumnes amb «una síntesi novedosa i compacta que recolzava sobretot en la seva lectura del poeta, de tot el poeta» (p. 9), en expressió del prologuista, Ramon Pinyol i Torrents, alumne d'aleshores. Descobria que era davant la clara intenció de «fer una lectura literària i no biogràfica, contextualitzar sempre en el marc català i europeu» (p. 9). I avui, ja exalumne i professor, constata que els treballs del mestre constitueixen «un volum que, a desgrat del que a primera vista pugui semblar en llegir l'índex, constitueix una obra perfectament articulada i unitària, que obre nous camins en la recerca de Verdaguer, com ara, posem per cas, en l'estudi de l'epistolari» (p. 12). Cert del tot.

Llegir aquest llibre suposa topar un aspecte no sempre present en un mestre —i que en el pròleg ho fa notar R. Pinyol. Si n'és el qui *magis*, el qui més sap d'un ram; si de mestre n'és qui dels alumnes en fa deixebles ajudant-los a treure el millor de si mateixos; si n'és qui amb el seu bagatge de coneixements i mètode els esperona i acreix la investigació, ho és l'autor de *Llegir Verdaguer*. I el seu contingut és el d'un mestre perquè obre i proposa nous camins d'estudi. Aquesta és l'aportació central. Conta, J. Molas, que «vaig aprendre a llegir-lo, no des del meu temps, sinó en el seu temps i des del seu temps. I el vaig anar convertint a poc a

poc en objecte preferent de lectura, no, però, de lectura “viva”, sinó de lectura “professional”» (p. 15). El resultat final és que descobreixes un Verdaguer amb mirada «professional» i no desapareix la lectura «viva». És a dir, t'engrandeix l'experiència estètica i intel·lectual retornant-te per via nova l'escriptor de Folgueroles.

Obre portes, diem, per aprofundir; sol fer-ho amb la discreció de les notes a peu de pàgina com, per exemple: la 1 de p. 21; la 2 de p. 22; la 21 de p. 32; la 7 de p. 171; la 2 i 3 de p. 230; la 6 de p. 232; la 19 de p. 245; i altres.

L'aspecte remarcable és que de veritat transparenta una lectura global de Verdaguer. Els petits detalls ho confirmen i no pas perquè alguns es trobin a les notes. En escatir el gènere literari de les memòries, no passa per alt els fragments juvenils, *Records d'infantesa*, en què aflora matinerament el desig de comunicar-se amb una prosa que fos memòria i que també, «si no llegeixo malament, té les seves puntes de ficció, almenys, d'“ocultació”» (p. 230, n. 2), la qual cosa implica el domini literari de l'escriptura. Verdaguer n'està aprenent perquè, com el seu amic Jaume Collell, creu en la importància de la prosa per a la recuperació de la llengua i la literatura. Importància que el professor Molas l'ha trobada confessada en una carta del maig de 1881. És a dir, no enriqueix una interpretació amb intuïció sola, sinó amb l'escorcoll atent de cada pàgina, incloses les de l'epistolari (p. 232, n. 6). Estudia a fons, com encara no s'havia fet, l'estil de les cartes, on descobreix, i ho mostra, com «Verdaguer, a l'hora d'escriure, tenia molt en compte el destinatari» (p. 245, n. 19).

Aquesta lectura feta de cap a cap de l'obra, des del poema més gran a la menuda carta, permet de veure l'evolució artística i humana de l'escriptor d'una banda; de l'altra, tot el que encara resta per descobrir en futures investigacions. N'és paradigmàtic el text «Verdaguer i la literatura espanyola de la Restauració» (ps. 301-326): «caldrà estudiar a fons... (p. 301) valdria la pena d'inventariar i examinar ... (p. 303) crec que valdria la pena de discutir a fons» (311), per acabar dient, encara, després d'una anàlisi plena de detalls de punta a punta, que «aquestes notes, sens dubte, provisionals...» (p. 311), una manera d'esperonar els verdagueristes d'avui i de demà.

Descobrir una lectura feta a fons és acceptar-ne les conclusions quan se'ns mostra, per exemple, que el Verdaguer dels darrers anys i la seva obra formen un tot: «enfrontat a un doble procés de marginació i d'interiorització, convertí la poesia en instrument de confessió i defensa i, per tant, de refugi i compensació» (p. 110). Dit d'una a altra manera: el sentit poètic no és artística ficció, sinó manifestació d'experiència. Per això mateix, Verdaguer no és un poeta d'estar per casa, sinó un d'uropeu entre els grans: «la poesia, per a ell, com per a Schiller, és fruit d'un doble moviment d'enyorança i de desig d'una pàtria perduda» (p. 176). Si «Verdaguer, per a qui, per raons de formació, el poema llarg constituïa l'expressió més depurada del geni poètic, s'hagué d'enfrontar, des d'una condició personal determinada i des dels límits d'una petita literatura “renaixent”, amb la crisi del gènere», en va sortir victoriós, sentència J. Molas. De tal manera que *L'Atlàntida* és «a un

mateix temps, culminació d'un procés històrico-lingüístico-cultural domèstic i fet insòlit dins el mapa europeu» (p. 218). Una evolució, la del poeta, que en arribar al final dels seus dies converteix el llibre *Aires del Montseny* en «una mena de “síntesi”. O de “testament”» (p. 292) del seu art i el seu pensament; «proposta ideològica dura, contundent. Una reflexió sobre la condició de poeta [...] el Montseny, és el gran referent de Catalunya, al capdavant, el seu símbol [...] el merament geogràfic, l'historico-nacional, que identifica amb Jaume I, i l'espiritual» (ps. 275-276).

Ara bé, si continuo a remarcar només certs aspectes, un el qualificaria de *basso sostenuto*: la interpretació de l'art verdagueriana, juntament amb la grandesa literària, com una ideologia sòlida i concreta. La seva obra té una dimensió compromesa amb la situació d'aquí i del Vaticà. La llunyana és la política en què es trobava el papat arran de la unificació italiana; la propera, les directrius del papa Lleó XIII que Verdaguer seguia, o volia seguir al seu aire. L'aquí és un món on dansen en brega políticoreligiosa dos extrems que, amb vivor, J. Molas sap qualificar (a propòsit de la fosca temporada «de pressions i de ruptures») d'incomprensió i sofriment del poeta. Parla dels «grups més carques» i dels «més liberaloides» (p. 151). Verdaguer era al mig —al final de la vida i molts anys abans— i n'era conscient; J. Molas ens en dóna el testimoni trobat en una carta del 1887 (p. 59). Té, la seva obra, tota, una dimensió estrictament política sense que en resti al marge la religiosa, o al revés: té una dimensió religiosa actuant políticament.

En l'obra de Verdaguer, «els seus dos temes centrals, que [...] es confonen l'un amb l'altre, són Déu i, més exactament, la defensa d'un Déu anava a dir institucionalitzat i la nació, una nació, però, que, per als assumptes religiosos, és Hispània (*L'Atlàntida*) o Espanya (*Somni de sant Joan*) i que, per als civils, és Catalunya (*Llegenda de Montserrat, Canigó*)» (ps. 196-197). Joan Coromines, el novembre de 1987, a la *Revista de Catalunya* (núm. 13), havia escrit (p. 169): «en l'obra de Verdaguer, Catalunya és el tot real; Espanya, per a ell, és un concepte polític i geogràfic. Espanya, per a ell, no és més que un valor epítelic, Catalunya és la realitat [...] Sí: Túbal, Gerió, Pirene... No ens feu riure: fullaraca de repertori literari. La realitat verdagueriana: *Corpus de sang* [...] *El Pi de les tres Branques*..., *Pàtria del meu cor* i tot plegat». Avui J. Molas aprofundeix la lectura de l'eminent lingüista, perquè, en *L'Atlàntida*, el tema politicoreligiós «gira al voltant de tres punts: 1) missió assignada per Déu als reialmes peninsulars i, més en concret, a Espanya de 2) saldar les conseqüències de la justícia divina i, doncs, 3) realitzar la seva promesa d'amor i de perdó» (p. 199). Certament, l'Espanya de *L'Atlàntida* és una missionera del cristianisme. La que apareix a *Somni de sant Joan* i en altres poemes és la predestinada a mantenir-se catòlica i a vèncer la modernitat atea. Altrament Catalunya. Verdaguer en conta el naixement com a nació, nació cristiana, d'acord, però políticament una nació mil·lenària. És la revelada i cantada a la *Llegenda de Montserrat* i a *Canigó* i ho afirma rodonament J. Molas: «una prodigiosa maquinària poètica de precisió [en referència al segon poema], entre imaginativa i descriptiva, que assoleix els seus moments més brillants en els cants centrals, però, a la vegada, és una autèntica maquinària ideològica, que culmina en els dos cants darrers i l'epíleg [“Los dos cam-

panars”]» (p. 219). En efecte, «el cant XII i l’epíleg contenen els versos més escandalosament ideològics del poema» (p. 222); «escandalosament», de nou l’adverbi llampant per a la veritat més clara: Verdaguer, des del matiner *Qui com Déu*, de 1869, fins al final fou home compromès amb la dimensió política de la religió i amb una visió renaixent de Catalunya més, compte!, la dels Països Catalans. No podem amagar el poema «L’estatua de don Jaume» (*Aires del Montseny*) —afegim-hi el discurs que féu als Jocs Florals de 1881— i Molas no l’oblida pas. Tot i que majorment hi hagi explícit el Principat, en el seu compromís, i la Catalunya inserta a França, és home que el té amb el seu poble per la llengua que abraça tot el territori i del qual no en separa la creença religiosa.

L’aguda mirada permet veure la dimensió politicoreligiosa i una altra igualment vehiculada en vers i en prosa, la intimista. Verdaguer és a la vegada un home compromès amb si mateix i ho ressaltava l’agudesada del professor J. Molas. L’escriptor descriu, per exemple, el que veuen els seus ulls viatjant per Europa i «entre comparacions i preses de posició, Verdaguer dóna via lliure a la seva intimitat» (p. 96). També ho evidenciem, per exemple, gràcies a l’estudi atent del *Roser de tot l’any*, com els seus petits poemes són expressió «dels estats d’ànim d’un home, i remarco “home”» (p. 143). El professor J. Molas no li treu la sotana a Verdaguer, li manté feta d’un teixit ullat que permet veure l’home.

Amb l’home, l’artista. Per això també ens el mostra com un escriptor que evoluciona literàriament. Més: l’estudi fet en aquest aspecte va per davant, puix només s’accedeix al contingut per la llengua obrada. L’escriptura manifesta la idea i el sentiment, les il·lusions i la fe. Però també és cert del tot que imaginacions i pensaments i conviccions transformades per una vida que passa del poble a la ciutat, d’una parròquia de pagès al palau d’un marquès, de la glòria social a l’arraconament eclesial, si li passa a l’escriptor de tremp, crea amb aquest tot una expressió literària sense parió. És el cas de Verdaguer. És la investigació sòlida que n’ha fet el professor J. Molas. Gràcies.

BALCELLS, Albert: *Jaume Massó i Torrents i la modernitat, 1863-1943. De L’Avenç a l’Institut d’Estudis Catalans*, Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2013; «Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica» XCV.

RAMON PLA I ARXÉ

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
rpla@adam.es

El volum inclou un ampli estudi sobre la «Vida i obra de Jaume Massó i Torrents» (pàgines 9 a 113) i una «Selecció d’articles i discursos» (pàgines 115 a 187) d’aquest editor, escriptor, bibliògraf i historiador de la literatura medieval catalana (Barcelona, 1863-1943).